

دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی

شاهنامه و راحة الصدور

تأليف: دکتر یدالله بهمنی مطلق

سر شناسه	: بهمنی مطلق، یدالله، ۱۳۴۳.
عنوان و نام پدید آور	: شاهنامه و راحه الصدور / یدالله بهمنی مطلق.
مشخصات نشر	: تهران : دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۵۱-۸۰-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص، [۱۸۱]-۱۸۲.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق.، تأثیر- راوندی، محمدبن علی.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق.، شاهنامه- نقد و تفسیر
موضوع	: راوندی، محمدبن علی، قرن ۶ ق.، راحه الصدور و آیه السرور - نقد و تفسیر.
موضوع	: نثر فارسی - قرن ۶ ق - تاریخ و نقد
موضوع	: شعر فارسی - قرن ۴ ق - تاریخ و نقد
شناسه افزوده	: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۹ ب ۹ پ ۲ / ت PIR۲۴۹۷
رده بندی دیویی	: ۸۱۱/۲۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۳۶۷۲۹۷

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

عنوان	: شاهنامه و راحه الصدور
تألیف	: یدالله بهمنی مطلق
نوبت چاپ	: اول - ۱۳۹۰
انتشارات	: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
لیتوگرافی	: رضا
چاپ	: ناطقی
طرح جلد	: دلریا جعفری
ویراستار	: رسول چهارقانی
ناظر فنی	: غلامرضا کارگریان مروستی
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
قیمت	: ۳۰۰۰ تومان
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۵۱-۸۰-۱

ISBN: 978-964-2651-80-1

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف و دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی محفوظ است.

نشانی: تهران، لویزان - کد پستی ۱۶۷۸۸ - صندوق پستی ۱۶۳ - ۱۶۷۸۵ - تلفن: ۲۲۹۷۰۰۶۰ - ۹

نمابر: ۲۲۹۷۰۰۷۰ پست الکترونیک sru@srttu.edu

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۱

فصل اول

مقدمه..... ۲

زندگی و شخصیت راوندی..... ۳

مذهب و اعتقاد راوندی..... ۷

معرفی راحه الصدور..... ۹

ویژگی های سبکی راحه الصدور..... ۱۷

شاهنامه و راحه الصدور..... ۳۸

مضامین شاهنامه در راحه الصدور..... ۴۰

فصل دوم

مقابله و تحلیل ابیات شاهنامه در راحه الصدور..... ۵۳

کشف الایات..... ۱۶۵

فهرست منابع..... ۱۷۹

پیشگفتار

شاهنامه یکی از متون برجسته‌ی نظم فارسی است که از دیدگاه‌های مختلف بر آثار منظوم و منثور بعد از خود به اشکال مختلف تأثیر گذاشته است. در این میان قطعاً سهم آثار منظوم بیشتر است؛ زیرا بسیاری از شاعران بعد از فردوسی به تقلید او منظومه‌های حماسی ساخته‌اند که توضیح و تفصیل آن‌ها در کتاب «حماسه سرایی در ایران» آمده است. اما تأثیرپذیری از شاهنامه فقط به تقلید محدود نمی‌شود، بلکه بسیاری از شعرا از وی مضمون گرفته‌اند؛ چنان‌که حافظ گفته است:

سوختم در چاه صبر از بهر آن شمع چگل شاه ترکان فارغ است از حال ما کو رستمی
نوعی دیگری از تأثیرپذیری شاعران از فردوسی تضمین ابیات اوست؛ چنان‌که سعدی می‌آورد:

چه خوش گفست فردوسی باگزارد که رحمت بر آن تربت پاک باد
«میازار موری که دانه کش است که جان دارد و جان شیرین خوش است»

چون پرداختن به این بعد از موضوع بحث را به درازا نمی‌کشاند؛ لذا مستقیم به سراغ موضوع اصلی می‌رویم که معطوف است به راحه‌الصدور راوندی یکی از آثار منثور و تاریخی نزدیک به زمان فردوسی. بی تردید این اثر در بین تمام آثار منثور زبان فارسی بیش از همه از شاهنامه تأثیر پذیرفته است. مورخان ما به گونه‌های مختلف از شاهنامه بهره برده‌اند. گاه در لابلای تاریخ ضمن وقایع و حوادث در مقام تشبیه و تمثیل از موضوعات آن استفاده کرده و گاه از شواهد شعری آن به طور مستقیم بهره برده‌اند.

تأثیرپذیری راحه‌الصدور از شاهنامه از چند جهت حائز اهمیت است. اولاً از جهت کثرت و تعدد ابیاتی که راوندی از فردوسی گرفته است. ثانیاً از جهت تأثیرپذیری از لحن حماسی شاهنامه و ساختن ابیات بسیاری بر وزن و لحن آن. ثالثاً کثرت ابیات و پراکندگی آن‌ها در سراسر شاهنامه که نشان می‌دهد نویسنده نمی‌توانسته این همه ابیات را آن هم در

موضوعات حکمی و اخلاقی از حافظه استفاده کرده باشد. رابعاً به دلیل این که نویسنده ابتدا ابیات را از منبع و مأخذی یاد داشت نموده و سپس آن‌ها را در راحه الصدور به کار گرفته است، در تصحیح شاهنامه بسیار حائز اهمیت است. مخصوصاً که تصنیف راحه الصدور در سال ۵۹۹ هـ ق صورت گرفته و مقدم بر قدیمی‌ترین نسخه‌ی موجود شاهنامه (فلورانس، ۶۱۴ هـ ق) است.

بنا بر علل مذکور قسمت عمده‌ی کار در این پژوهش بر روی ابیات شاهنامه در راحه الصدور متمرکز گردیده و برای پی بردن به جایگاه این ابیات به چاپ‌های مختلف شاهنامه مراجعه شده است. برای سهولت دست‌یابی به این ابیات، ابتدا آن‌ها را به ترتیب صفحات راحه الصدور آورده و به مقابله و نقد و تحلیل آن‌ها پرداخته‌ایم، سپس در پایان کشف‌الابیاتی برایشان لحاظ کرده‌ایم. در حال حاضر معتبرترین چاپ شاهنامه، تصحیح جلال خالقی مطلق و پس از آن چاپ مسکو است. البته چاپ عزیزالله جوینی نیز که در حقیقت همان طبع نسخه‌ی فلورانس است، ارزش پژوهشی ویژه‌ای دارد. در این پژوهش علاوه بر استفاده از منابع مذکور، از چاپ دبیر سیاقی مخصوصاً کشف‌الابیات ایشان که برای یافتن ابیات شاهنامه مرجعی ارزشمند است، بهره‌ی بسیار برده‌ایم. بی‌گمان این پژوهش مخصوصاً در حوزه‌ی تصحیح شاهنامه می‌تواند مرجعی مهم و سودمند باشد.

از دیگر مباحثی که به آن توجه شده، بررسی موضوعی ابیات شاهنامه است. به‌طور کلی تمام این ابیات در موضوع حکمت عملی و به گفته‌ی راوندی از حکم فردوسی است و با وجود زمینه‌ی تاریخی راحه الصدور هیچ بیتی از موضوعات حماسی در آن نیامده است. این مطلب ذهن ما را نسبت به مکتوب بودن ابیات مورد استفاده‌ی راوندی حساس‌تر و مطمئن‌تر می‌کند.

نکته دیگری که در این اثر بدان پرداخته شده، بررسی ویژگی‌های سبکی راحه-الصدور است که به این تفصیل در جای دیگری نیامده است. با توجه به این که در مورد

راحه الصدور و نویسنده‌ی آن در مقدمه‌ی چاپ محمد اقبال به زبان فارسی مطلبی نوشته نشده است، مقدمه‌ای در احوال و اعتقاد مؤلف و معرفی اثر او از جهات مختلف آورده‌ایم. امید است این خدمت ناچیز مقبول نظر صاحب‌نظران واقع شود. تمنای این حقیر از خوانندگان محترم این است که در باب کاستی‌ها و نقایص آن بنا به عبارت «اذا مروا بلغو مروا کراماً» کریمانه یادآوری نمایند تا در چاپ‌های بعد اعمال گردد و بر غنای آن بیفزایند. به پایان بردن این مقال بدون تقدیر از زحمات استاد بررگوارم جناب آقای دکتر جوینی که نظرهای ارزنده‌ی ایشان کتباً و شفاهاً راهگشای این حقیر بوده، دور از انصاف می‌نماید.

والله ولی التوفیق

بهمنی

۱۳۹۰

علائم اختصاری

- ۱- رح: راحه الصدور
- ۲- شه~ (ک): شاهنامه طبع کلکته
- ۳- شه~ (د): شاهنامه چاپ دبیر سیاقی
- ۴- شه~ (خ م): شاهنامه چاپ خالقی مطلق
- ۵- شه~ (ج): شاهنامه چاپ جوینی
- ۶- شه~ (م ح): شاهنامه چاپ مسکو به کوشش حمیدیان؛ چون در مقابله‌ی برخی ابیات از نسخه بدل‌های چاپ مسکو نیز کمک گرفته شده ذیلاً به آن‌ها نیز اشاره می‌کنیم.

- ۱- ل: نشانه‌ی نسخه‌ی لنینگراد
- ۲- م: نشانه‌ی نسخه‌ی موزئی بریتانیا
- ۳- خ ۱: نشانه‌ی نسخه‌ی انستیتو خاورشناسی شوروی شماره‌ی ۱
- ۴- خ ۲: نشانه‌ی نسخه‌ی انستیتو خاورشناسی شوروی شماره‌ی ۲
- ۵- ق: نشانه‌ی نسخه‌ی قاهره
- ۶- کا: نشانه‌ی چاپ ماکان
- ۷- مو: نشانه‌ی چاپ ژول مول
- ۸- بخ: چاپ بروخیم
- ۶- سن: نشانه‌ی نسخه‌ی بایسنقری.